

การรับบุตรบุญธรรมกับความหลากหลายทางเพศ: สิทธิและความเสมอภาคตามกฎหมายไทย Adoption and Sexual Diversity: Legal Rights and Equality in the Context of Thai Laws

นุสบา เทียงทัศน์^{1*} และมาตริณี รักษัตานนท์ชัย¹

Nutsaba Thiangthat^{1} and Matrini Ruktanonchai¹*

Received 6 January 2026, Revised 27 January 2026, Accepted 27 January 2026

ABSTRACT

This academic article aimed to study the adoption in the context of sexual diversity by analyzing the development of laws and the adoption process that affect the ability of LGBTQ couples to adopt children in Thailand. The study also explores relevant concepts, theories, and legal frameworks related to rights and equality under Thai laws. This article applies the qualitative research method, consisting of the literature review and the analysis of related materials, including applicable laws, namely the Adoption Act B.E. 2522 (1979), the Civil Partnership Act B.E. 2567 (2024), and the Civil and Commercial Code Amendment Act (No. 24) B.E. 2567 (2024).

The study revealed that Thailand's adoption laws were grounded in a family framework based on a heterosexual married couple. As a result, same-sex couples were unable to jointly adopt a child and were deemed to lack the required qualifications due to the absence of legal recognition of their relationship status. Following the enactment of the Civil Partnership Act B.E. 2567 (2024), the law recognizes family status and removes legal barriers to adoption, thereby affecting the eligibility assessment for joint adoption by couples of diverse sexual orientations. This article highlights that the Child Adoption Center's qualification criteria and operational practices must be enhanced to ensure the principle of equality and effectively safeguard the best interests of the child.

Keywords: Adoption, Sexual diversity, Rights and equality, Thai laws

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาการรับบุตรบุญธรรมในบริบทของความหลากหลายทางเพศ โดยวิเคราะห์พัฒนาการของกฎหมาย และกระบวนการรับบุตรบุญธรรมที่ส่งผลต่อการรับบุตรบุญธรรมของคู่รักที่มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย ตลอดจนศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และกรอบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับหลักสิทธิและความเสมอภาคตามกฎหมายไทย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งประกอบด้วยการทบทวนวรรณกรรม และวิเคราะห์เอกสาร

^{1*}สาขาพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

Department of Social Development, Faculty of Social Sciences, Kasetsart University, Lat Yao, Chatuchak, Bangkok 10900, Thailand.

²สาขาพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

Department of Social Development, Faculty of Social Sciences, Kasetsart University, Lat Yao, Chatuchak, Bangkok 10900, Thailand.

* Corresponding author: Tel. 09-9009-2716, E-mail address: nutsaba.t@ku.th

ทางวิชาการ รวมถึงบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กฎหมายว่าด้วยการรับบุตรบุญธรรม พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติคู่ชีวิต พ.ศ. 2567 และพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2567

ผลการศึกษาพบว่า กฎหมายการรับบุตรบุญธรรมของไทยในอดีตตั้งอยู่บนกรอบแนวคิดครอบครัวแบบคู่สมรสชายหญิง ส่งผลให้คู่รักเพศเดียวกันไม่สามารถรับบุตรบุญธรรมร่วมกันได้ และได้รับการพิจารณาว่าขาดคุณสมบัติ เนื่องจากไม่มีสิทธิรับรองสถานะทางกฎหมาย ภายหลังการบัญญัติพระราชบัญญัติคู่ชีวิต พ.ศ. 2567 กฎหมายจึงมีการรับรองสถานะครอบครัวและจัดข้อจำกัดทางกฎหมายในการรับบุตรบุญธรรม ซึ่งส่งผลต่อการพิจารณาคุณสมบัติในการรับบุตรบุญธรรมร่วมกันของคู่รักที่มีความหลากหลายทางเพศ บทความนี้ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการรับบุตรบุญธรรมควรได้รับการปรับปรุงทั้งในด้านหลักเกณฑ์การพิจารณาคุณสมบัติและแนวปฏิบัติของศูนย์อำนวยการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม เพื่อส่งเสริมหลักความเสมอภาคและประโยชน์สูงสุดของเด็กอย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: การรับบุตรบุญธรรม ความหลากหลายทางเพศ สิทธิและความเสมอภาค กฎหมายไทย

บทนำ

สังคมไทยในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดความแตกต่างและความหลากหลายในการแสดงอัตลักษณ์ทางเพศมากขึ้น รวมทั้งการเรียกขานและนิยามกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ หรือกลุ่ม LGBTQ โดย L ย่อมาจาก lesbian (หญิงรักหญิง) G ย่อมาจาก gay (ชายรักชาย) B ย่อมาจาก bisexual (ชอบทั้งชายและหญิง) T ย่อมาจาก transgender (คนข้ามเพศ คือหญิงที่มีจิตใจเป็นชายและชายที่มีจิตใจเป็นหญิง) และ Q ย่อมาจาก queer (ผู้ที่ไม่ได้มีเพศตามขนบสังคมทั่วไป ไม่จำกัดกรอบ) (โรงพยาบาลเพชรเวช, 2563) อย่างไรก็ตาม ชาวไทยส่วนใหญ่มักมีทัศนคติเกี่ยวกับกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศว่าเป็นบุคคลที่มีความผิดปกติหรือผิดเพศ และเหมารวมว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติหรือแสดงออกในสังคมไทย นอกจากนี้ยังมีอคติเรื่องครอบครัวของสังคมไทยที่ต้องประกอบด้วยพ่อเป็นเพศชาย แม่เป็นเพศหญิง และลูกเพศชายหรือเพศหญิงเท่านั้น (นลัทพร ไกรฤกษ์, 2558) ดังนั้นคู่รักบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศอาศัยอยู่ร่วมกันไม่ถือเป็นครอบครัว แม้แต่การรับบุตรบุญธรรมเพื่อชีวิตคู่และครอบครัวที่สมบูรณ์ของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ จึงยังไม่มีที่ยอมรับและไม่มีกฎหมายรองรับอย่างเป็นทางการ สะท้อนให้เห็นว่ากฎหมายครอบครัวและกฎหมายการรับบุตรบุญธรรมยังคงตั้งอยู่บนกรอบแนวคิดครอบครัวแบบดั้งเดิมที่จำกัดอยู่เพียงคู่สมรสชายหญิง ส่งผลให้บุคคลและคู่รักที่มีความหลากหลายทางเพศต้องเผชิญกับอุปสรรคเชิงโครงสร้างในการเข้าถึงสิทธิในการสร้างครอบครัวอย่างเสมอภาค ตลอดจนช่องว่างระหว่างการยอมรับในระดับสังคมกับข้อจำกัดในระดับกฎหมายดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นถึงความไม่สอดคล้องระหว่างบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปกับระบบกฎหมายที่ยังปรับตัวไม่ทันต่อความเป็นจริง ดังนั้น การศึกษาการรับบุตรบุญธรรมในบริบทของความหลากหลายทางเพศในช่วงการเปลี่ยนผ่านของกฎหมายไทย จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจผลกระทบของกรอบกฎหมายเดิม ตลอดจนเพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนากฎหมายและกระบวนการที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องกับหลักความเสมอภาค ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และประโยชน์สูงสุดของเด็กในสังคมร่วมสมัย

การรับบุตรบุญธรรมของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทยยังคงเป็นประเด็นในสังคมออนไลน์และวงวิชาการถึงความเหมาะสมในการทำหน้าที่ บิดามารดาหรือผู้ปกครองให้เด็ก ส่วนหนึ่งในสังคมไทยมองว่าการรับบุตรบุญธรรมของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเป็นภัยต่อสถาบันครอบครัว หากยินยอมให้มีการรับบุตรบุญธรรมตามกฎหมาย การนิยามหมวดหมู่ของครอบครัวในสังคมไทย ได้แก่ "บิดา" "มารดา" "ผู้หญิง" "ผู้ชาย" และ "เด็ก" จะมีการสร้างกรอบความคิดใหม่ขึ้น ซึ่งขัดแย้งกับระบบสังคมดั้งเดิมภายใต้แบบแผนประเพณีนิยมและระบอบปิตาธิปไตยหรือสังคมชายเป็นใหญ่ ในขณะที่นักวิชาการและนักเคลื่อนไหวทางสังคมในประเทศไทย เห็นว่าสังคมไทยในปัจจุบันเปิดกว้างและยอมรับกลุ่มที่มีความหลากหลายทางเพศมากขึ้น ซึ่งเป็นโอกาสที่ดีต่อการได้รับสิทธิสร้างครอบครัว อันเป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ได้อย่างสมบูรณ์ (เทิดเกียรติภณช์ แสงมณีจิรนนเดชา และรัตพงษ์ สอนสุภาพ, 2562) สอดคล้องกับการศึกษาของพรพิรุณ ชลาชัย และรักชนก ชำนาญมาก (2568) ที่ได้ศึกษาความหลากหลายของโครงสร้างครอบครัวของ

กลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ มิได้ส่งผลกระทบเชิงลบต่อการพัฒนาการของเด็ก และสะท้อนให้เห็นว่าการยอมรับครอบครัวรูปแบบใหม่ในสังคมไทยยังจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการปรับทัศนคติและค่านิยมของครอบครัวและชุมชนเพื่อคลี่คลายแรงกดดันจากกรอบความคิดดั้งเดิม

กฎหมายการรับบุตรบุญธรรมในประเทศไทยดำเนินการภายใต้พระราชบัญญัติการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม พ.ศ. 2522 กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. 2478 และกฎกระทรวงฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2543) (ฐานกฎหมาย นิลเกตุ, 2560) กฎหมายดังกล่าวสะท้อนกรอบความคิดดั้งเดิมของสังคมไทยที่มีต่อกับกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ โดยบทบัญญัติการรับบุตรบุญธรรมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ระบุให้ผู้ขอรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรมต้องจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายอย่างน้อย 6 เดือน แต่มิได้ห้ามคนโสดรับบุตรบุญธรรม เพียงแต่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด ได้แก่ เรื่องอายุขั้นต่ำ ความแตกต่างระหว่างอายุของผู้รับบุตรบุญธรรมและบุตรบุญธรรม สภาพความเป็นอยู่ รายได้การทำงานหรือทรัพย์สิน ข้อมูลประวัติ ตรวจอาชญากรรม สภาพร่างกายและสุขภาพจิตของผู้รับบุตรบุญธรรม ดังนั้นบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ จึงไม่เป็นผู้ที่มีคุณสมบัติเบื้องต้นในการรับบุตรบุญธรรม คณะกรรมการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรมจึงนำเรื่องเพศวิถีมาใช้ในการปฏิเสธไม่ให้บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม ข้อจำกัดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นช่องว่างระหว่างบทบัญญัติของกฎหมายกับหลักความเสมอภาคและการไม่เลือกปฏิบัติ ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของรัฐธรรมนูญและหลักสิทธิมนุษยชนสากล โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณา “ประโยชน์สูงสุดของเด็ก” กล่าวคือ การคุ้มครองสิทธิเด็กของรัฐต้องรองรับการเท่าเทียมของเด็กในครอบครัวเพศเดียวกันเทียบเท่ากับครอบครัวอื่น ๆ ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานที่ควรเป็นแกนกลางของกฎหมายการรับบุตรบุญธรรม (Lyakh, 2025)

การพัฒนากฎหมายรับบุตรบุญธรรมของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศหรือเพศเดียวกันในประเทศไทยมีความชัดเจนมากขึ้น หลังจากมีการประกาศพระราชบัญญัติคู่ชีวิต พ.ศ. 2567 และพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2567 หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “กฎหมายสมรสเท่าเทียม” ซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2568 กฎหมายดังกล่าวได้ปรับปรุงถ้อยคำในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จาก “ชายและหญิง” เป็น “บุคคล” และจาก “สามีและภรรยา” เป็น “คู่สมรส” เพื่อให้บุคคลทุกเพศสามารถจดทะเบียนสมรสและได้รับสิทธิประโยชน์ทางกฎหมายอย่างเสมอภาค อาทิ สิทธิในการรับมรดก สิทธิในการตัดสินใจรักษาพยาบาล สิทธิทางภาษี และสิทธิเลี้ยงดูบุตรบุญธรรมร่วมกัน (สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดปทุมธานี, 2568) การประกาศใช้กฎหมายดังกล่าว สะท้อนให้เห็นการยอมรับให้บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศจดทะเบียนคู่ชีวิตและรับรองบุตรบุญธรรมร่วมกัน ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงอุดมคติของครอบครัวไทยให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมสมัยใหม่ (รัชนิกร ลาภนิชชา พรหมศักดิ์, 2563) สิ่งที่เป็นประเด็นสำคัญของบทความนี้ คือ การปรับปรุงพระราชบัญญัติการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม พ.ศ. 2522 กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. 2478 และกฎกระทรวง ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2543) ให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติคู่ชีวิต พ.ศ. 2567 ทั้งในแง่ของการพิจารณาคุณสมบัติในทางกฎหมายของครอบครัวบุญธรรม และการปฏิบัติงานของศูนย์อำนวยการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม ซึ่งเป็นหน่วยงานรับผิดชอบหลักในการดำเนินการด้านการขอรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรมในประเทศไทย เพื่อส่งเสริมความเข้าใจแก่สังคมและคู่รักที่มีความหลากหลายทางเพศเกี่ยวกับสิทธิและกระบวนการรับบุตรบุญธรรม ซึ่งถือเป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อการสร้างครอบครัวที่สมบูรณ์และสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน

ความหลากหลายทางเพศในประเทศไทยกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและกฎหมาย

การศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย ครอบคลุมเกี่ยวกับพัฒนาการของแนวคิดเรื่องความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย และการเคลื่อนไหวด้านสิทธิมนุษยชนของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ดังนี้

1. พัฒนาการของแนวคิดเรื่องความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย

ช่วงทศวรรษที่ 2500 เป็นต้นมา การแพทย์สมัยใหม่ของตะวันตกมีบทบาทในการผลิตวาทกรรมความวิปริตผิดเพี้ยนและอคติต่อความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย เนื่องจากองค์ความรู้ด้านการแพทย์ช่วงดังกล่าว มองว่า ความหลากหลายทางเพศเป็นความผิดปกติทางจิต โดยเฉพาะการจัดวางอัตลักษณ์และพฤติกรรมทางเพศที่แตกต่างจากบรรทัดฐานชายหญิง

ภายใต้กรอบความผิดปกติทางจิตเวช เหตุการณ์ดังกล่าวนำไปสู่การสร้างความหลากหลายทางเพศในฐานะสิ่งที่ต้องได้รับการรักษา แก้อา หรือควบคุม ซึ่งนักวิชาการร่วมสมัยอธิบายว่า แนวคิดดังกล่าวสะท้อนกระบวนการนำเรื่องเพศและความหลากหลายทางเพศไปอธิบายภายใต้กรอบความรู้ทางการแพทย์ โดยมองความแตกต่างทางเพศในฐานะปัญหาหรือความผิดปกติที่ต้องได้รับการรักษา ซึ่งกระบวนการดังกล่าวส่งผลให้เกิดการเหมารวม การตีตรา และอคติต่อบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศทั้งในระดับสังคมและวัฒนธรรม (Drescher, 2015; King, 2019)

นอกจากนี้ ความหลากหลายทางเพศในสังคมไทยถูกอธิบายและให้ความหมายผ่านกรอบความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรม โดยเฉพาะการเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องกรรมและผลของการกระทำในอดีต ซึ่งอาจถูกนำมาใช้เป็นกลไกในการอธิบายสถานะทางสังคมของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในฐานะผู้ต้องชดใช้ผลแห่งการประพฤติดังกล่าว ศีลธรรม งานศึกษาร่วมสมัยชี้ให้เห็นว่าการตีความดังกล่าวมีลักษณะสองด้าน กล่าวคือ ในด้านหนึ่งอาจก่อให้เกิดการตีตราและการลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ของชนกลุ่มน้อยทางเพศ ขณะเดียวกัน ความเชื่อเรื่องกรรมอาจถูกใช้เพื่อสร้างความสงสาร ความเห็นใจ และการยอมรับในระดับปัจเจกและชุมชนได้เช่นกัน ทั้งนี้ขึ้นกับบริบทและรูปแบบการตีความของสังคม (พระภิกษุโณ เอี่ยมสุวรรณ, 2567)

ประเทศไทยได้จำแนกบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ “กะเทย” ซึ่งหมายถึงบุคคลที่มีอวัยวะเพศทั้งชายและหญิง หรือบุคคลที่มีจิตใจและกายภาพตรงกับเพศของตน และ “ลักเพศ” เป็นบุคคลที่กระทำหรือแต่งตัวปลอมแปลงให้ผิดไปจากเพศของตน อาทิ ผู้ชายแต่งตัวเป็นผู้หญิง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ทั้งนี้ ความหมายของ “ลัก” หมายถึง การนำพฤติกรรมของเพศตรงข้ามมาเป็นของตน (พัชรินทร์ สิริสุนทร และวัชรวิทย์ ชื้อสัจย์, 2558) ความหลากหลายทางเพศเป็นความซับซ้อนขององค์ประกอบทางร่างกาย คือ ฮอโมนหรือสารเคมีในสมอง ทางจิตใจ คือ การเลี้ยงดูหรือวิถีชีวิตของแต่ละบุคคล และทางสังคม คือ ความคาดหวังหรือการยอมรับจากวัฒนธรรมหรือสังคมที่หลากหลาย ซึ่งการแพทย์สมัยใหม่พยายามแก้ไขร่างกายให้สอดคล้องกับภาวะจิตใจของบุคคลนั้นให้มีความสมดุลและดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข (อัญมณี สัจจาชัย, 2565) ประเทศไทยได้รับรองความหลากหลายทางเพศว่าไม่ใช่ความผิดปกติทางจิต เมื่อวันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2545 โดยกรมสุขภาพจิตออกหนังสือราชการเพื่อแจ้งว่า การรักเพศเดียวกันไม่ถือเป็นความผิดปกติทางจิต และองค์การอนามัยโลกได้ตัดพฤติกรรมการรักเพศเดียวกันออกจากการจัดกลุ่มโรคระดับนานาชาติแล้ว เนื่องจากงานวิชาการด้านสุขภาพจิตและจิตเวชได้เปิดกว้างขึ้น ทำให้มีการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจปัญหาด้านสุขภาพจิตและจิตเวชที่เคยมีต่อกับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ โดยสมาคมจิตแพทย์อเมริกันได้ออกแนวทางการวินิจฉัยโรคของกลุ่มบุคคลดังกล่าว และให้ถือเป็นพฤติกรรมปกติ

การนิยามเพื่อเรียกบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในสังคมไทยไม่ได้มีแค่คำว่า “กะเทย” หรือ “ลักเพศ” เหมือนในอดีต แต่เรียกตามอัตลักษณ์ทางเพศแบบใหม่ที่แสดงความหลากหลายและการเปิดเผยตัวตนอย่างชัดเจน ได้แก่ เกย์ ทอม ดีสาวประเภทสอง หญิงรักหญิง ชายรักชาย ผู้หญิงข้ามเพศ ผู้ชายข้ามเพศ และกลุ่มคนเพศที่สาม คำนิยามดังกล่าวเป็นผลจากพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตามกระแสโลก การสื่อสารช่องทางต่าง ๆ ได้แก่ สื่อออนไลน์ สิ่งตีพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ทำให้เกิดการรวมกลุ่มหรือชุมชนเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศ เพื่อเคลื่อนไหวเรียกร้องการเปลี่ยนแปลง การยอมรับ และความชอบธรรมทางกฎหมายของเพศหลากหลาย (สุไลพร ชลวิไล, 2562) ประเทศไทยยังขาดกฎหมายการรับรองสิทธิและสถานภาพของกลุ่มความหลากหลายทางเพศ อาทิ กฎหมายการรับรองสถานภาพของบุคคลข้ามเพศ เนื่องจากคนข้ามเพศยังไม่สามารถเปลี่ยนเพศสภาพของตนเองในเอกสารทางราชการและสถานะทางกฎหมายได้ ถึงแม้ว่าจะได้รับการผ่าตัดแปลงเพศไปแล้วก็ตาม (ชีรา ทองกระจ่าง, 2561) ข้อจำกัดดังกล่าวทำให้กลุ่มความหลากหลายทางเพศไม่สามารถเข้าถึงสิทธิต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้อย่างเต็มที่ อาทิ สิทธิในการได้รับความคุ้มครองเมื่อถูกกระทำด้วยความรุนแรง สิทธิเกี่ยวกับบุตรสิทธิในการรับบุตรบุญธรรม สิทธิในการรับมรดก และสิทธิในการทำนิติกรรมต่าง ๆ ร่วมกับคู่สมรส

2. การเคลื่อนไหวด้านสิทธิมนุษยชนของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ

การเคลื่อนไหวด้านการรับรองสิทธิต่าง ๆ ของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ เริ่มชัดเจนมากขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2542 เป็นต้นมา โดยมีการใช้สร้างเป็นสัญลักษณ์ของความหลากหลายทางเพศ และนำมาใช้ในกิจกรรมของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลาย

หายทางเพศในหลายประเทศ เห็นได้จากการเดินขบวนเพื่อเรียกร้องของกลุ่มบุคคลดังกล่าวที่มักแต่งกายด้วยสีรุ้งในเดือนมิถุนายนของทุกปี โดยมีจุดเริ่มต้นมาจากการออกแบบของ Gilbert Baker ศิลปินชาวอเมริกันและนักขับเคลื่อนสิทธิมนุษยชนของเกย์ใน ค.ศ. 1978 ประกอบด้วย 8 สี ได้แก่ สีชมพูสด สีแดง สีส้ม สีเหลือง สีเขียว สีฟ้าเทอร์ควอยซ์ สีน้ำเงิน และสีม่วง ภายหลังได้มีการนำสีชมพูสดและสีฟ้าออกจากธง เนื่องจากเป็นสีที่มีความพิเศษและยากต่อการผลิต จึงเหลือเพียง 6 สี (Gilbert Baker Foundation, 2007) สำหรับประเทศไทยใช้ธงสีรุ้งครั้งแรกใน พ.ศ. 2542 ณ งาน Bangkok Gay Festival ซึ่งเป็นงานเฉลิมฉลองและเรียกร้องสิทธิของคนรักเพศเดียวกัน เพื่อบริหารจัดการป้องกันโรคเอดส์ การเปิดเผยตัวตนและสนับสนุนการท่องเที่ยวย่านบันเทิงในกรุงเทพมหานคร (ทศพร กลิ่นหอม, 2564)

ในขณะที่การเรียกร้องการจดทะเบียนคู่ชีวิตของคู่รักที่มีความหลากหลายทางเพศ ปรากฏขึ้นในปี พ.ศ. 2555 จากเหตุการณ์ที่มีคู่รักเพศเดียวกันได้ไปยื่นคำร้องขอจดทะเบียนสมรสที่สำนักทะเบียนจังหวัดเชียงใหม่ แต่เมื่อสำนักทะเบียนได้ตรวจสอบหลักฐานประกอบกับคำร้อง พบว่าเป็นเพศชายทั้งคู่ ไม่เข้าเงื่อนไขแห่งการสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1148 จึงไม่อนุมัติให้มีการจดทะเบียนสมรส จากเหตุการณ์นี้จึงทำให้ทั้งสองได้ยื่นคำร้องต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนว่าถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนร่วมกับกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรมดำเนินการพิจารณาเรื่องดังกล่าว และส่งผลให้เกิดการผลักดันร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิตของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศอย่างจริงจัง รวมถึงการรณรงค์การตระหนักรู้เกี่ยวกับสิทธิต่าง ๆ จากร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต ร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวได้มีการนำเข้าสู่การพิจารณาในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเรื่อยมา โดยเป็นการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต พ.ศ. และร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่...) พ.ศ. ว่าด้วยการรับบุตรบุญธรรม หมวด 3 ร่างมาตรา 39 ถึงร่างมาตรา 44 โดยสภาผู้แทนราษฎรมิได้เห็นชอบร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต เมื่อวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2567 เพื่อรองรับการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศผ่านการรับบุตรบุญธรรมเช่นเดียวกับคู่สมรสชายหญิง (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2567) จนกระทั่งมีการประกาศบังคับใช้พระราชบัญญัติคู่ชีวิต พ.ศ. 2567 และพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2567 เมื่อวันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2568 ซึ่งได้ปรับปรุงถ้อยคำในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จาก “ชายและหญิง” เป็น “บุคคล” และจาก “สามีและภรรยา” เป็น “คู่สมรส” เพื่อให้บุคคลทุกเพศสามารถจดทะเบียนสมรสและได้รับสิทธิประโยชน์ทางกฎหมายอย่างเสมอภาค อาทิ สิทธิในการรับมรดก สิทธิในการตัดสินใจรักษาพยาบาล สิทธิทางภาษี และสิทธิเลี้ยงดูบุตรบุญธรรมร่วมกัน (สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดปทุมธานี, 2568) การประกาศใช้กฎหมายดังกล่าว สะท้อนมุมมองต่อสังคมไทยในปัจจุบันเกี่ยวกับการเปิดกว้างและยอมรับครอบครัวของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศมากกว่าในอดีต ซึ่งอาจส่งผลให้คู่รักที่มีความหลากหลายทางเพศ ต้องการใช้ชีวิตคู่และการสร้างครอบครัวผ่านการรับบุตรบุญธรรม โดยพิจารณาจากศักยภาพและความสามารถในการทำหน้าที่เลี้ยงดูบุตรบุญธรรมเทียบเท่าครอบครัวชายหญิงทั่วไป สอดคล้องกับการศึกษาของอาทิตยา อาษา (2562) ที่ได้ศึกษาแรงจูงใจในการรับบุตรบุญธรรมของครอบครัวเลสเบี้ยนชนชั้นแรงงานพบว่ากลุ่มตัวอย่างได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายครอบครัวและชุมชนในเชิงความพร้อมด้านทรัพยากรและเศรษฐกิจ ส่งผลให้กลุ่มตัวอย่างมีแรงจูงใจที่จะรับเด็กในเครือญาติเป็นบุตรบุญธรรมอยู่ในระดับมาก เนื่องจากเป็นความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดทางสายเลือด ดังนั้น การเคลื่อนไหวด้านสิทธิมนุษยชนของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศที่นำไปสู่การพัฒนากรอบกฎหมายและเกิดความเสมอภาคทางครอบครัว จึงมิได้เป็นเพียงการรับรองสถานะความสัมพันธ์ของคู่รักเท่านั้น แต่ยังเป็นการเปิดพื้นที่ทางกฎหมายให้คู่รักที่มีความหลากหลายทางเพศ สามารถสร้างครอบครัวผ่านการรับบุตรบุญธรรมได้อย่างชอบด้วยกฎหมายและมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกับครอบครัวแบบชายหญิง อันสอดคล้องกับหลักความเสมอภาคและประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสำคัญ

พัฒนาการของกฎหมายการรับบุตรบุญธรรม

การศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารเกี่ยวกับกฎหมายการรับบุตรบุญธรรมครอบคลุมแนวคิดของกฎหมายการรับบุตรบุญธรรมในประเทศไทย วิวัฒนาการของกฎหมายและกระบวนการรับบุตรบุญธรรม ตลอดจนหลักประโยชน์สูงสุดของเด็กกับการรับบุตรบุญธรรม สรุปได้ดังนี้

1. แนวคิดของกฎหมายการรับบุตรบุญธรรมในประเทศไทย

กฎหมายการรับบุตรบุญธรรมในประเทศไทยดำเนินการภายใต้พระราชบัญญัติการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม พ.ศ. 2522 กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. 2478 และกฎกระทรวงฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2543) (ฐานกฎหมาย นิลเกตุ, 2560) แนวคิดพื้นฐาน ของกฎหมายการรับบุตรบุญธรรมในประเทศไทยตั้งอยู่บนหลักการคุ้มครองสวัสดิภาพและประโยชน์สูงสุดของเด็ก โดยมีเป้าหมายสำคัญเพื่อให้เด็กซึ่งไม่อาจได้รับการดูแลจากบิดามารดาโดยกำเนิด สามารถเติบโตและดำรงชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมของครอบครัวที่มีความพร้อมทั้งทางร่างกาย จิตใจ และเศรษฐกิจ อันจะเอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของเด็กอย่างเหมาะสม แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า กฎหมายมิได้มุ่งตอบสนองความต้องการของผู้ประสงค์จะมีบุตรเป็นหลัก หากแต่ให้ความสำคัญกับสถานะของเด็กในฐานะผู้ทรงสิทธิที่สมควรได้รับความคุ้มครองจากรัฐเป็นศูนย์กลาง ทั้งนี้ แนวคิดเกี่ยวกับการรับบุตรบุญธรรมได้มีพัฒนาการควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างครอบครัว สภาพเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนแนวคิดด้านสิทธิมนุษยชนที่ให้ความสำคัญกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเด็กมากยิ่งขึ้น รัฐจึงมีบทบาทสำคัญในการกำหนดกรอบกฎหมายและกลไกในการกำกับดูแลกระบวนการรับบุตรบุญธรรม เพื่อให้เป็นไปโดยสุจริต โปร่งใส และมุ่งประโยชน์ของเด็กเป็นสำคัญ รวมทั้งต้องไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน พระราชบัญญัติการรับบุตรบุญธรรม พ.ศ. 2522 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. 2478 และกฎกระทรวงฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2543) จึงเป็นกฎหมายเฉพาะที่บัญญัติขึ้นเพื่อกำหนดหลักเกณฑ์ เงื่อนไข และกระบวนการในการรับบุตรบุญธรรมในประเทศไทยอย่างเป็นระบบ โดยมีผลให้การรับบุตรบุญธรรมก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางกฎหมายระหว่างผู้รับบุตรบุญธรรมและบุตรบุญธรรมในลักษณะเสมือนบิดามารดาและบุตรโดยชอบด้วยกฎหมาย ส่งผลให้เกิดสิทธิและหน้าที่ระหว่างกันอย่างครบถ้วน ไม่ว่าจะเป็นหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดู สิทธิในการใช้อำนาจปกครองบุตร ตลอดจนสิทธิในการรับมรดก อันสะท้อนให้เห็นเจตนารมณ์ของกฎหมายที่มุ่งสร้างความมั่นคงให้แก่สถานะของเด็กในครอบครัวใหม่อย่างแท้จริง (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2560)

2. วิวัฒนาการของกฎหมายการรับบุตรบุญธรรม

การรับบุตรบุญธรรมในสังคมไทยปรากฏตั้งแต่ยุคก่อนยุคกฎหมายลายลักษณ์อักษร โดยในสมัยก่อนประมวลกฎหมายไทยไม่มีบทบัญญัติชัดเจนเกี่ยวกับการรับบุตรบุญธรรม การรับเด็กมาอยู่ในครอบครัวมักเป็นไปตามธรรมเนียมประเพณี และกฎหมายตราสามดวงก็ยังมีได้กำหนดให้การรับบุตรบุญธรรมต้องจดทะเบียนหรือก่อให้เกิดสิทธิหน้าที่ตามกฎหมายอย่างชัดเจน ดังนั้น ก่อนการบัญญัติกฎหมายเฉพาะด้าน การรับบุตรบุญธรรมในทางปฏิบัติจึงเป็นเรื่องของสังคมและวัฒนธรรมมากกว่ากฎหมายเคร่งครัดอย่างที่เห็นในปัจจุบัน การพัฒนากฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษรเกี่ยวกับการรับบุตรบุญธรรมเกิดขึ้นในช่วงที่ประเทศไทยเริ่มจัดระบบกฎหมายครอบครัวเข้ากับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ปัจจุบันบทบัญญัติเรื่องการรับบุตรบุญธรรมอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หมวด 4 ว่าด้วยบุตรบุญธรรมได้กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ตามมาตรา 1598/19 ถึงมาตรา 1598/37 (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2562) ซึ่งกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะรับบุตรบุญธรรม อาทิ มีอายุไม่ต่ำกว่า 25 ปี และต้องมีอายุมากกว่าผู้ที่จะเป็นบุตรบุญธรรมอย่างน้อย 35 ปี ถ้าผู้ที่เป็นบุตรบุญธรรมมีอายุไม่ต่ำกว่า 15 ปี ผู้นั้นต้องให้ความยินยอมด้วย การรับผู้เยาว์เป็นบุตรบุญธรรมจะกระทำต่อเมื่อได้รับความยินยอมของบิดาและมารดาของผู้จะเป็นบุตรบุญธรรม นอกจากนี้กฎหมายยังกำหนดให้ผู้ที่จะรับบุตรบุญธรรมและผู้ที่เป็นบุตรบุญธรรมต้องให้ความยินยอมตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด เพื่อให้เกิดนิติสัมพันธ์ทางกฎหมายอย่างถูกต้อง ก่อนที่บทบัญญัติเหล่านี้จะครบถ้วน กฎหมายไทยยังมีกฎหมายเฉพาะ อาทิ พระราชบัญญัติการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม พ.ศ. 2522 ซึ่งมีบทบาทในการดำเนินกระบวนการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม กฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดหลักเกณฑ์และขั้นตอนที่ต้องปฏิบัติ เพื่อให้การรับบุตรบุญธรรมมีผลทางกฎหมายอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น กฎหมายการรับบุตรบุญธรรมสะท้อนถึงมุมมองและวัตถุประสงค์ของสังคมที่มีต่อโครงสร้างครอบครัวและสถานะของเด็กในระบบกฎหมาย ในอดีต การรับบุตรบุญธรรมมักถูกตีความว่าเป็นการดูแลเลี้ยงดูเด็กที่ขาดผู้ปกครองหรืออยู่ในวงจรตระกูล ซึ่งสถาปนาความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครอบครัวเดิมโดยที่ความสัมพันธ์ทางกฎหมายระหว่างเด็กกับครอบครัวเดิมไม่ถูกยกเลิกอย่างสิ้นเชิง แต่เป็นการสร้างความผูกพันทางกฎหมายอีกแบบหนึ่งในบริบทกฎหมายครอบครัวปัจจุบัน (Punyasavatsut, 2023)

ในบริบทของสิทธิมนุษยชนและการพัฒนากฎหมายเพื่อรวมกลุ่มบุคคลที่มักถูกมองข้าม อาทิ บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ปัจจุบันประเทศไทยได้มีพัฒนาการทางกฎหมายที่สำคัญอย่างยิ่งเมื่อมีการบัญญัติพระราชบัญญัติคู่ชีวิต พ.ศ. 2567 และพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2567 หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “กฎหมายสมรสเท่าเทียม” ซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2568 เป็นการเปลี่ยนแปลงอันสำคัญที่เปิดโอกาสให้คู่สมรสเพศเดียวกันสามารถร่วมกันรับบุตรบุญธรรมได้อย่างถูกต้องตามกฎหมายเช่นเดียวกับคู่สมรสต่างเพศ ก่อนการประกาศใช้กฎหมายดังกล่าว คู่รักที่มีความหลากหลายทางเพศไม่ว่าจะอยู่ในสถานะคู่รักที่อยู่ร่วมกันหรือไม่ก็ตาม ไม่สามารถรับบุตรบุญธรรมร่วมกันได้ แม้ว่าบุคคลที่เป็นโสดจะสามารถสมัครรับบุตรบุญธรรมได้ แต่ระบบกฎหมายเดิมกำหนดการรับบุตรบุญธรรมให้เฉพาะบุคคลที่เป็นโสดหรือสถานะเป็นคู่สมรสตามกฎหมายเท่านั้น งานวิจัยและบทความทางวิชาการหลายฉบับได้วิเคราะห์ว่าการขับเคลื่อนสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในเรื่องครอบครัว การแต่งงาน และการรับบุตรบุญธรรมนั้นยังเป็น “สิทธิเกิดใหม่” ซึ่งต้องอาศัยการพัฒนาทางกฎหมายควบคู่กับการพัฒนาทางสังคม เนื่องจากระบบกฎหมายไทยรวมถึงการตีความของศาลยังไม่ชัดเจนหรือไม่ได้ครอบคลุมสิทธิเหล่านี้อย่างสมบูรณ์ ก่อนการมีผลบังคับใช้ของสมรสเท่าเทียมและมีการศึกษาเฉพาะด้านเกี่ยวกับปัญหาและโอกาสของสิทธิเหล่านี้เพื่อเตรียมความพร้อมต่อการปฏิบัติจริง (อนุพร อรุณรัตน์ และประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช, 2568) ในแง่มุมของการวิจัยเชิงกฎหมาย พบว่าการปฏิรูปกฎหมายครอบครัวและกฎหมายการรับบุตรบุญธรรมในประเทศไทยได้รับแรงกดดันจากทั้งปัจจัยภายใน อาทิ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม มุมมองต่อครอบครัวที่หลากหลาย และการเคลื่อนไหวของกลุ่มสิทธิมนุษยชน รวมทั้งปัจจัยภายนอก อาทิ แนวโน้มของกฎหมายในต่างประเทศที่ให้การยอมรับครอบครัวที่มีความหลากหลาย ซึ่งมีส่วนในการขยายความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิพื้นฐานของบุคคลทุกกลุ่ม โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันที่กฎหมายสมรสเท่าเทียมได้สร้างกรอบใหม่ของการยอมรับครอบครัวที่ไม่จำกัดเพียงคู่สามีภรรยาที่เป็นชายหญิงเท่านั้น (ฐิตาภรณ์ น้อยนาถุม, 2566) ดังปรากฏ ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบสิทธิก่อนและหลังการบัญญัติพระราชบัญญัติคู่ชีวิต พ.ศ. 2567 แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2567

สิทธิการรับบุตรบุญธรรม	ก่อนการแก้ไขกฎหมาย	หลังการแก้ไขกฎหมาย
สิทธิในการรับบุตรบุญธรรมร่วมกัน	คู่รักเพศเดียวกันไม่สามารถจดทะเบียนรับบุตรบุญธรรมร่วมกันได้ ต้องให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งยื่นคำขอในฐานะบุคคลโสด	คู่สมรส/คู่ชีวิตเพศเดียวกันสามารถจดทะเบียนรับบุตรบุญธรรมร่วมกันได้โดยชอบด้วยกฎหมาย
สถานะทางกฎหมายของบุตรบุญธรรม	บุตรบุญธรรมมีสถานะเป็นบุตรของผู้รับบุตรบุญธรรมเพียงฝ่ายเดียว	บุตรบุญธรรมมีสถานะเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของคู่สมรส/คู่ชีวิตทั้งสองฝ่าย
สิทธิในการใช้นามสกุล	ใช้นามสกุลของผู้รับบุตรบุญธรรมเพียงฝ่ายเดียว	ใช้นามสกุลของบิดาหรือมารดาบุญธรรมตามที่กฎหมายกำหนด
สิทธิในการรับมรดก	รับมรดกได้เฉพาะจากผู้รับบุตรบุญธรรมฝ่ายเดียว	รับมรดกจากบิดามารดาบุญธรรมทั้งสองฝ่ายในฐานะทายาทโดยธรรม และยังคงสิทธิในมรดกของบิดามารดาโดยกำเนิด
อำนาจปกครองบุตรบุญธรรม	อำนาจปกครองเป็นของผู้รับบุตรบุญธรรมเพียงฝ่ายเดียว	คู่สมรส/คู่ชีวิตมีอำนาจปกครองร่วมกัน มีสิทธิและหน้าที่ในการดูแล อุปการะเลี้ยงดู การศึกษา และการรักษาพยาบาล

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบสิทธิก่อนและหลังการบัญญัติพระราชบัญญัติคู่ชีวิต พ.ศ. 2567 แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2567 (ต่อ)

สิทธิการรับบุตรบุญธรรม	ก่อนการแก้ไขกฎหมาย	หลังการแก้ไขกฎหมาย
สิทธิประโยชน์ทางภาษี	ใช้สิทธิประโยชน์ทางภาษีได้เฉพาะผู้รับบุตรบุญธรรมฝ่ายเดียว	ผู้รับบุตรบุญธรรมสามารถนำบุตรบุญธรรมไปใช้ลดหย่อนภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาตามที่กฎหมายกำหนด
การเข้าถึงสวัสดิการสังคม	การเข้าถึงสวัสดิการของบุตรขึ้นอยู่กับสถานภาพของผู้รับบุตรบุญธรรมฝ่ายเดียว	บุตรบุญธรรมมีสิทธิได้รับสวัสดิการจากหน่วยงานหรือองค์กรของคู่สมรส/คู่ชีวิตทั้งสองฝ่ายตามหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้อง

กระบวนการรับบุตรบุญธรรมภายใต้พระราชบัญญัติคู่ชีวิต พ.ศ. 2567

การรับบุตรบุญธรรมภายใต้กรอบกฎหมายไทยหลังจากมีการแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2567 ต้องพิจารณาทั้งหลักเกณฑ์ความเป็นบุคคลของฝ่ายผู้รับบุตรบุญธรรม เงื่อนไขคุณสมบัติของผู้ให้ความยินยอม และกระบวนการพิจารณาของศาลผู้มีส่วนได้เสียและครอบครัว กล่าวคือ ตามบทบัญญัติในหมวดบุตรบุญธรรมของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ผู้ที่จะรับบุคคลอื่นเป็นบุตรบุญธรรมได้ ต้องมีอายุไม่ต่ำกว่าที่กฎหมายกำหนด (ตามมาตราที่ปรับปรุงใหม่ระบุว่า ผู้ที่จะรับบุตรบุญธรรมต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า 25 ปี และต้องมีอายุมากกว่าผู้ที่จะเป็นบุตรบุญธรรมอย่างน้อย 35 ปี) และเมื่อผู้รับบุตรบุญธรรมมีคู่สมรสหรือคู่ชีวิตตามกฎหมาย คู่สมรสหรือคู่ชีวิตดังกล่าวต้องให้ความยินยอมตามที่บัญญัติไว้ การรับบุตรบุญธรรมจึงมิใช่เพียงการยื่นคำร้องต่อศาลเท่านั้น แต่เป็นการผ่านกระบวนการตรวจสอบคุณสมบัติของครอบครัวบุญธรรมโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการตรวจสอบสภาพความเป็นอยู่ สภาพสังคม และเหตุจูงใจของผู้ขอรับบุตรบุญธรรม เพื่อให้เป็นไปตามดุลพินิจแห่งประโยชน์สูงสุดของเด็ก ตามหลักการคุ้มครองสิทธิเด็กและแนวปฏิบัติของหน่วยงานทะเบียนและศาลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านทะเบียนและข้อมูลการรับบุตรบุญธรรม อาทิ กรมการปกครอง มีคู่มือและเงื่อนไขการยินยอมของผู้เป็นบุตรบุญธรรม โดยเฉพาะกรณีผู้มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป ต้องให้ความยินยอมด้วยตนเอง ขณะที่ผู้เยาว์ต้องได้รับความยินยอมจากบิดามารดาหรือผู้ปกครอง ซึ่งข้อกำหนดเหล่านี้มีผลต่อกระบวนการทั้งการยื่นคำร้อง การดำเนินการสอบสวนทางสังคม และการพิจารณาคำร้องของศาลเยาวชนและครอบครัวโดยตรง (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2562)

การดำเนินการกระบวนการตามข้อกฎหมายดังกล่าวมีองค์ประกอบหลายด้านที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ขั้นตอนการยื่นคำร้องต่อศาลหรือหน่วยงานที่กำกับดูแล การดำเนินการตรวจสอบเบื้องต้นโดยเจ้าหน้าที่สังคมสงเคราะห์หรือหน่วยงานที่ได้รับมอบหมาย การรวบรวมเอกสารแสดงคุณสมบัติทั้งด้านอายุ รายได้ ความมั่นคงของที่อยู่อาศัย บทความอ้างอิง และการสัมภาษณ์ทั้งผู้ขอรับบุตรบุญธรรม ผู้เป็นบิดามารดาหรือผู้ปกครองตามทะเบียนราษฎรของผู้ที่อาจเป็นบุตรบุญธรรม และการประเมินความสามารถในการให้ความอบรมเลี้ยงดูของผู้ขอซึ่งจะถูกรายงานต่อศาลเพื่อประกอบการพิจารณา เมื่อศาลพิจารณาเห็นว่า เป็นประโยชน์สูงสุดของเด็ก ศาลจะออกคำสั่งรับรองการเป็นบุตรบุญธรรมและให้อำนาจแก่ผู้รับบุตรบุญธรรมในการจดทะเบียนตามขั้นตอนทางทะเบียนราษฎร ทั้งนี้กฎหมายยังคงกำหนดเงื่อนไขพิเศษในกรณีที่ผู้รับบุตรบุญธรรมเป็นบุคคลที่มีสถานภาพหรือความสัมพันธ์เดิมกับเด็ก อาทิ ในกรณีบิดามารดาเลี้ยงดู หรือกรณีการรับบุตรบุญธรรมระหว่างญาติพี่น้อง ซึ่งศาลจะพิจารณาด้วยความระมัดระวังภายใต้เกณฑ์ประโยชน์สูงสุดของเด็กและสภาพจิตสังคมของผู้เด็ก (กรมการปกครอง, 2567)

ในเชิงนโยบายและการปฏิรูประบบเพื่อให้กระบวนการรับบุตรบุญธรรมตอบสนองแก่สิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ การประกันความเสมอภาคทางการเข้าถึงบริการ อาทิ การกำหนดแนวปฏิบัติที่ชัดเจนว่าการมีสถานภาพเป็นคู่ชีวิตตามพระราชบัญญัติฉบับใหม่ มีผลเชิงกฎหมายเทียบเท่าการเป็นคู่สมรสในเรื่องสิทธิ

การรับบุตรบุญธรรม การยกระดับการฝึกอบรมบุคลากรของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การพัฒนาแบบฟอร์มและระบบทะเบียน ให้รับรองสถานภาพคู่ชีวิต รวมถึงการเผยแพร่ข้อมูลเชิงบวกเพื่อสร้างความเข้าใจแก่สาธารณะ เป็นมาตรการสำคัญที่ผู้ร่างนโยบาย นักวิชาการ และภาคประชาสังคมเสนอเพื่อจัดอุปสรรคทางปฏิบัติและวัฒนธรรม นอกจากนี้ การศึกษาเชิงวิชาการที่ติดตามผลกระทบของการแก้ไขกฎหมายต่อคุณภาพชีวิตและความมั่นคงของเด็กที่ได้รับ การรับอุปการะจากครอบครัวหลากหลายรูปแบบจะช่วยให้สามารถปรับปรุงแนวปฏิบัติและนโยบายได้อย่างเป็นระบบและมีพยานหลักฐานรองรับ (Chaiyakit, 2024)

การบังคับใช้พระราชบัญญัติคู่ชีวิต พ.ศ. 2567 ก่อให้เกิดความจำเป็นอย่างยิ่งในการปรับเปลี่ยนและพัฒนา กระบวนการรับบุตรบุญธรรมในเชิงโครงสร้างและเชิงปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงอย่างศูนย์ อำนวยการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกหลักในการคัดกรอง ประเมิน และเตรียมความพร้อมของ ครอบครัวบุญธรรมก่อนการเสนอเรื่องต่อศาล ทั้งนี้ เนื่องจากหลักเกณฑ์การพิจารณาคุณสมบัติของผู้ประสงค์รับบุตรบุญ ธรรมที่เคยตั้งอยู่บนสมมติฐานของครอบครัวตามแบบแผนคู่สมรสชายหญิงจำเป็นต้องได้รับการทบทวนใหม่ให้สอดคล้องกับ สถานภาพคู่ชีวิตตามกฎหมายและความหลากหลายของรูปแบบครอบครัวในสังคมร่วมสมัย การประเมินความเหมาะสมของ ครอบครัวบุญธรรมจึงไม่อาจยึดเพียงสถานภาพทางเพศหรือโครงสร้างครอบครัวแบบดั้งเดิม หากแต่ต้องมุ่งพิจารณา ความสามารถในการเลี้ยงดู ความมั่นคงทางอารมณ์ สังคม และเศรษฐกิจ รวมถึงศักยภาพในการส่งเสริมพัฒนาการและสวัสดิ ภาพของเด็กเป็นสำคัญ อันเป็นการสะท้อนหลักประโยชน์สูงสุดของเด็กในเชิงเนื้อหาอย่างแท้จริง มากกว่าการยึดถือกรอบ คุณค่าทางสังคมเดิมที่อาจก่อให้เกิดการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ดังนั้น การปฏิบัติ ของศูนย์อำนวยการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรมในปัจจุบัน จึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการแปลงเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติ คู่ชีวิต พ.ศ. 2567 ไปสู่การดำเนินงานที่เป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะเป็นการปรับปรุงแนวทางการประเมินครอบครัวบุญธรรมให้ใช้ ภาษาที่เป็นกลางทางเพศ การพัฒนาแบบประเมินด้านจิตสังคมที่ไม่ตั้งอยู่บนอคติทางเพศสภาพหรือรสนิยมทางเพศ การ จัดทำแนวปฏิบัติภายในที่รับรองสิทธิของคู่ชีวิตเพศเดียวกันในการยื่นคำร้องและเข้าสู่กระบวนการเตรียมความพร้อม เช่นเดียวกับคู่สมรสทั่วไป ตลอดจนการพัฒนาศักยภาพของนักสังคมสงเคราะห์และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องให้มีความรู้ ความ เข้าใจ และทัศนคติที่สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนและความเสมอภาคทางกฎหมาย การปรับเปลี่ยนดังกล่าวไม่เพียงแต่ช่วย ลดอุปสรรคเชิงโครงสร้างและเชิงทัศนคติที่อาจเกิดขึ้นในกระบวนการรับบุตรบุญธรรมของบุคคลที่มีความหลากหลายทาง เพศเท่านั้น หากยังเป็นกลไกสำคัญในการคุ้มครองเด็กให้ได้รับการพิจารณาอย่างรอบด้านและเป็นธรรม โดยเปิดโอกาสให้ เด็กได้เติบโตในครอบครัวที่มีความพร้อมและเหมาะสมโดยไม่ถูกจำกัดด้วยกรอบความคิดเรื่องเพศหรือรูปแบบครอบครัว ดังนั้น การพัฒนากระบวนการทำงานของศูนย์อำนวยการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรมให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติคู่ชีวิต พ.ศ. 2567 จึงควรถูกมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูประบบการรับบุตรบุญธรรมในภาพรวม ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อสร้างความ เสมอภาคในการเข้าถึงสิทธิของผู้ประสงค์รับบุตรบุญธรรมทุกกลุ่ม ควบคู่ไปกับการธำรงรักษาหลักประโยชน์สูงสุดของเด็กใน เชิงรูปธรรม อันจะนำไปสู่การยกระดับมาตรฐานการคุ้มครองเด็กและการยอมรับครอบครัวหลากหลายรูปแบบในระบบ กฎหมายและการบริหารจัดการของรัฐอย่างยั่งยืน

บทสรุป

ความไม่เสมอภาคในการเข้าถึงสิทธิการรับบุตรบุญธรรมของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศมิได้เกิดขึ้นโดย บังเอิญ หากแต่เป็นผลสืบเนื่องมาจากกรอบแนวคิดทางสังคมและกฎหมายที่ยึดโยงกับอุดมคติของครอบครัวแบบดั้งเดิมซึ่ง ประกอบด้วยบิดาเป็นเพศชาย มารดาเป็นเพศหญิง และบุตรในฐานะผลผลิตของชีวิตสมรสชายหญิงเป็นศูนย์กลาง กรอบ ความคิดดังกล่าวได้ฝังรากลึกอยู่ในบทบัญญัติกฎหมายครอบครัวและกฎหมายการรับบุตรบุญธรรมของไทยมาอย่างยาวนาน ส่งผลให้การกำหนดคุณสมบัติของผู้ขอรับบุตรบุญธรรมและการตีความของหน่วยงานผู้บังคับใช้กฎหมายตั้งอยู่บนสมมติฐาน ว่า ครอบครัวที่เหมาะสมต่อการเลี้ยงดูเด็กต้องเป็นครอบครัวที่สอดคล้องกับเพศสภาพตามชนบัสสังคม โดยมิได้พิจารณา ศักยภาพในการเลี้ยงดูเด็กเป็นสาระสำคัญอย่างแท้จริง แม้กฎหมายไทยในอดีตจะมีได้บัญญัติห้ามบุคคลที่มีความหลากหลาย ทางเพศรับบุตรบุญธรรมโดยตรง แต่การกำหนดเงื่อนไขเรื่องสถานภาพสมรสและการยึดโยงการรับบุตรบุญธรรมเข้ากับการ

เป็นคู่สมรสตามกฎหมาย ได้กลายเป็นกลไกทางโครงสร้างที่กีดกันคู่รักเพศเดียวกันออกจากกระบวนการรับบุตรบุญธรรมในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการพิจารณาคุณสมบัติของครอบครัวบุญธรรมยังถูกรวบงำด้วยทัศนคติทางสังคมเกี่ยวกับเพศสภาพและบทบาทบิดามารดาแบบชายหญิง ส่งผลให้บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ แม้จะมีความพร้อมด้านเศรษฐกิจสังคม และจิตใจ ยังถูกมองว่าไม่สอดคล้องกับ แบบแผนครอบครัวตามกรอบกฎหมายและการบริหารจัดการของรัฐ

การประกาศใช้พระราชบัญญัติคู่ชีวิต พ.ศ. 2567 และพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2567 จึงอาจถูกมองได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนเชิงโครงสร้างกฎหมายของครอบครัวไทยที่มีนัยสำคัญต่อการรับบุตรบุญธรรม เนื่องจากเป็นครั้งแรกที่กฎหมายไทยได้ออกจากกรอบความคิดเรื่องเพศ และปรับถ้อยคำทางกฎหมายให้เป็นกลางทางเพศ โดยรับรองสถานภาพของบุคคลทุกเพศในฐานะ “คู่สมรส” อย่างเสมอภาค การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมิได้มีความหมายเพียงในเชิงสัญลักษณ์ทางกฎหมาย หากแต่เป็นการเปิดพื้นที่ทางกฎหมายให้คู่รักที่มีความหลากหลายทางเพศสามารถเข้าสู่กระบวนการรับบุตรบุญธรรมร่วมกันได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งสะท้อนการเคลื่อนตัวของกฎหมายจากการคุ้มครองศีลธรรมและแบบแผนครอบครัวดั้งเดิมไปสู่การยอมรับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และความหลากหลายของรูปแบบครอบครัวในสังคมร่วมสมัย อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงในระดับบทบัญญัติกฎหมายยังไม่อาจรับประกันการเกิดความเสมอภาคในทางปฏิบัติได้โดยอัตโนมัติ หากกระบวนการรับบุตรบุญธรรมยังคงดำเนินไปภายใต้แนวปฏิบัติเดิมที่ตั้งอยู่บนสมมติฐานของครอบครัวชายหญิงเป็นหลัก โดยเฉพาะบทบาทของศูนย์อำนาจการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรมในฐานะกลไกสำคัญในการคัดกรองและประเมินความเหมาะสมของครอบครัวบุญธรรม ซึ่งยังมีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกรอบการประเมินจากการให้ความสำคัญกับโครงสร้างครอบครัวและเพศสภาพไปสู่การพิจารณาศักยภาพในการเลี้ยงดูเด็ก ความมั่นคงทางอารมณ์และสังคม ตลอดจนความสามารถในการส่งเสริมพัฒนาการและสวัสดิภาพของเด็กเป็นแกนกลาง

ในเชิงหลักการ ผลการศึกษาในครั้งนี้สะท้อนให้เห็นความขัดแย้งระหว่างแนวคิดดั้งเดิมเกี่ยวกับครอบครัวกับหลักสิทธิมนุษยชนและหลักความเสมอภาคตามรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาหลักประโยชน์สูงสุดของเด็ก ซึ่งควรเป็นหัวใจสำคัญของกฎหมายการรับบุตรบุญธรรม การยึดติดกับอคติทางเพศหรือรูปแบบครอบครัวแบบใดแบบหนึ่งอาจส่งผลให้เด็กจำนวนหนึ่งสูญเสียโอกาสในการเติบโตในครอบครัวที่มีความพร้อมและมั่นคง ทั้งที่ครอบครัวดังกล่าวอาจมิได้สอดคล้องกับกรอบเพศสภาพแบบดั้งเดิม การยอมรับครอบครัวที่มีความหลากหลายทางเพศจึงมิใช่เพียงการขยายสิทธิของผู้ขอรับบุตรบุญธรรม หากแต่เป็นการขยายพื้นที่คุ้มครองสิทธิของเด็กให้กว้างขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น การรับบุตรบุญธรรมภายใต้บริบทความหลากหลายทางเพศในประเทศไทยสะท้อนกระบวนการเปลี่ยนผ่านของกฎหมายและสังคมจากระบบที่ยึดถืออุดมคติครอบครัวแบบเดียว ไปสู่ระบบที่เปิดรับความหลากหลายของความสัมพันธ์และรูปแบบครอบครัวมากขึ้น แม้การตรากฎหมายคู่ชีวิตและสมรสเท่าเทียมเป็นก้าวสำคัญในการสร้างความเสมอภาคทางกฎหมาย แต่ความสำเร็จของการคุ้มครองสิทธิและประโยชน์สูงสุดของเด็กจะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงก็ต่อเมื่อมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการรับบุตรบุญธรรมในเชิงโครงสร้างและเชิงปฏิบัติให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายดังกล่าว อันจะนำไปสู่การยกระดับมาตรฐานการรับบุตรบุญธรรมและการยอมรับครอบครัวหลากหลายรูปแบบในสังคมไทยอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. เชิงกระบวนการและการบริหารจัดการ กล่าวคือ ศูนย์อำนาจการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรมควรปรับปรุงแนวปฏิบัติ แบบประเมิน และคู่มือการทำงานให้สอดคล้องกับกฎหมายใหม่ โดยเน้นการประเมินศักยภาพในการเลี้ยงดูเด็กเป็นสำคัญ มากกว่าการยึดติดกับโครงสร้างครอบครัวแบบดั้งเดิมควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรด้านสังคมสงเคราะห์และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องให้มีความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติที่สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนและความหลากหลายทางเพศ

2. เชิงสังคมและการสร้างความเข้าใจสาธารณะ กล่าวคือ ภาครัฐและสถาบันทางสังคมควรส่งเสริมการสื่อสารสาธารณะเกี่ยวกับความหลากหลายของรูปแบบครอบครัว และบทบาทของการรับบุตรบุญธรรมในฐานะ

กลไกคุ้มครองเด็ก เพื่อลดอคติและความเข้าใจคลาดเคลื่อนในสังคมไทย อันจะช่วยสร้างบรรยากาศทางสังคมที่เอื้อต่อการบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

3. เชิงวิชาการ กล่าวคือ ควรมีการศึกษวิจัยเชิงประจักษ์เกี่ยวกับผลกระทบของการรับบุตรบุญธรรม โดยครอบครัวที่มีความหลากหลายทางเพศต่อการพัฒนาการและคุณภาพชีวิตของเด็ก รวมถึงการติดตามผลการบังคับใช้กฎหมายสมรสเท่าเทียมและพระราชบัญญัติคู่ชีวิตในทางปฏิบัติ เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการพัฒนานโยบาย และกฎหมายให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

กรมการปกครอง. (2567). *ทะเบียนรับบุตรบุญธรรม*.

https://www.dopa.go.th/public_service/service_guide230/view277

พรพิรุณ ชลาชัย และรักชนก ชำนาญมาก. (2568). ความหลากหลายทางเพศต่อการสร้างครอบครัวระหว่างเพศเดียว ในสังคมไทย. *วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒน์*, 7(1), 547–554.

ชีรา ทองกระจ่าง. (2561). ความเท่าเทียมกันทางเพศภาวะ. ใน *เอกสารการเรียนรู้การสอนรายวิชาการพัฒนามนุษย์ในบริบทโลก*. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ฐาณญาณิ์ นิลเกตุ. (2560). *พฤติกรรมการเล่นของเด็กของผู้รับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม: กรณีศึกษาศูนย์อำนวยการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]*. e-thesis มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. https://ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2017/TU_2017_5805033403_6546_7167.pdf

ฐิตาภรณ์ น้อยนาลุ่ม. (2566). การพัฒนากฎหมายรองรับสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ.

วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์, 10(1), 185–197.

ทศพร กลิ่นหอม. (2564). *ไขความหมายที่ซ่อนในสีรุ้งของ Rainbow LGBT Pride Flag*.

<https://www.sarakadeelite.com/lite/rainbow-lgbt-pride-flag/>

เทิดเกียรติภณิกข์ แสงมณีจิรนนเดชา และรัตพงษ์ สอนสุภาพ. (2562). ความเสมอภาคของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศต่อการสมรสและรับรองบุตรในประเทศไทย กรณีศึกษามุมมองของนักวิชาการและนักเคลื่อนไหวทางสังคม. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต*, 5(2), 8–13.

นลัทพร ไกรฤกษ์. (2558, 27 ตุลาคม). *เปิดใจครอบครัวหลากหลายเพศ ย้ำบทบาท‘พ่อ-แม่’ ไม่ได้ขึ้นกับเพศสภาพ*. <https://prachatai.com/journal/2015/10/62136>

พระภิกษุญญ เอี่ยมสุวรรณ. (2567). LGBTQ: บทบาททางศาสนาพุทธในสังคมไทย. *วารสารปัญญาลิขิต*, 3(2), 41–53. <https://so15.tci-thaijo.org/index.php/PYJ/article/view/1073>

พัชรินทร์ สิริสุนทร และวัชรวุฒิ ชื้อสัตย์. (2558). สุขภาวะทางเพศและกิจกรรมทางเพศของนักศึกษาชายรักชาย. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 15(1), 149–164.

รัชนิกร ลาภณิชา พรหมศักดิ์. (2563). ปฏิรูปการรับบุตรบุญธรรมในกฎหมายไทย: การรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรมโดยคู่ชีวิต. *วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 49(4), 805–812.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.

โรงพยาบาลเพชรเวช. (2563, 14 ธันวาคม). *LGBTQ ความหลากหลายที่ต้องเข้าใจ*. https://www.petcharavejhospital.com/th/Article/article_detail/LGBTQ

สุไลพร ชลวิไล. (2562). *เพศแห่งสยาม: ประวัติศาสตร์ความหลากหลายทางเพศ*. สถาบันพิพิธภัณฑสถานการเรียนรู้แห่งชาติ.

- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา .(2560). พระราชบัญญัติการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม พ.ศ. 2522 ปรับปรุงล่าสุด พ.ศ. 2560. <http://web.krisdika.go.th/data/law/law%/2A%/155A-9999-20-155update.pdf>
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2562). ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับปรับปรุงล่าสุด). <https://jla.coj.go.th/th/file/get/file/20190214c4ca4238a0b923820dcc509a6f75849b105558.pdf>
- สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดปทุมธานี. (2568). สมรสเท่าเทียม. <https://pathumthani.m-society.go.th/สมรสเท่าเทียม/>
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2567). ร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ ...) พ.ศ. (สมรสเท่าเทียม). https://www.parliament.go.th/section77/manage/files/file_20231019155634_2_291.pdf
- อนุพร อรุณรัตน์ และประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช. (2568). หลักนิติธรรมกับการคุ้มครองสิทธิในครอบครัวของบุคคลเพศหลากหลาย: ศึกษาคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ. *วารสารดุสิตบัณฑิตทางสังคมศาสตร์*, 15(2), 550–563.
- อัญมณี สัจจาสัย. (2565). ความหลากหลายทางเพศ ตอนที่ 1 เพศสภาพ และ LGBTQI คืออะไร. สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. https://cdc.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/elaw_parcy/ewt_dl_link.php?nid=2649
- อาทิตยา อาษา. (2562). ครอบครัวควีร์: พหุอัตลักษณ์ ความสัมพันธ์ และยุทธศาสตร์ครอบครัวเลสเบี้ยนชนชั้นแรงงาน. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. e-thesis มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. https://ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2019/TU_2019_5724035117_8477_11628.pdf
- Drescher, J. (2015). Out of DSM: Depathologizing homosexuality. *Behavioral Sciences*, 5(4), 565–575. <https://doi.org/10.3390/bs5040565>
- Chaiyajit, N. (2024). Analyzing Thailand's Amendments to the Civil and Commercial Code on Marriage Equality: Progress, Shortcomings, and the Struggle for LGBTIQAN+ Rights to Family Establishment. *Thai Legal Studies*, 4(1), 60–71. <https://doi.org/10.54157/tls.274227>
- Gilbert Baker Foundation. (2007). *Rainbow Flag Color Meanings*. <https://gilbertbaker.com/rainbow-flag-color-meanings/>
- King, M. (2019). Stigma in psychiatry seen through the lens of sexuality and gender. *BJPsych International*, 16(4), 77–80. <https://doi.org/10.1192/bji.2019.12>
- Lyakh, K. (2025). The best interests of the child in same-sex couples' procedures for obtaining children. *Bioethica*, 11(1), 5–20. <https://doi.org/10.12681/bioeth.40928>
- Punyasavatsut, A. (2023). Child Adoption: An Economic View. *Thammasat Journal*, 42(3), 175–197. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/tujo/article/view/272178>